

ТУРИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ: ІМПЕРАТИВИ
РОЗВИТКУ

В статті автором окреслено основні підходи до визначення поняття «туризм» та проаналізовано основні тенденції розвитку туризму в Україні та світі.

Ключові слова: туризм, соціально-економічне зростання, розвиток.

Постановка проблеми. Держава визначає туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для організації туристичної діяльності. Цей ринок на сьогодні є доволі перспективним, тому багато підприємців починають свій бізнес саме в цій галузі, що сприяє соціально-економічному зростанню національної економіки в цілому. Якщо говорити про динаміку розвитку, то туристичний ринок в Україні зараз займає лідируюче місце серед пострадянських країн. Сьогодні туризм вважається одним з перспективних напрямів соціально-економічного розвитку країни, регіонів, міст. Як відомо, частка туризму становить близько 10% світового валового національного продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 11% світових споживчих витрат, 5% усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами. Від функціонування туризму безпосередньо залежить життєдіяльність понад 40 галузей економіки України та близько 10-15% її населення. Туризм є тією сферою діяльності, яка дає змогу «триматися на плаву» таким країнам як Єгипет, Туніс, Йорданія, Кіпр та ін. Незважаючи на той факт, що всі галузі матеріального виробництва потерпали від впливу економічної кризи 2008-2009 рр. туристична галузь не занепадає, а, навпаки, розвивається. За даними Державної служби туризму і курортів частка туристичної індустрії у ВВП України на кінець 2009 року склав 1,5 %, що склало 15 мільярдів гривень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання, що стосуються досліджуваної тематики вивчались багатьма як вітчизняними так

і зарубіжними вченими. Серед них слід відмітити праці В.І. Куценко, В.Ф. Кифяка, М.П. Мальської, М.Й. Рутинського, І.М. Школи.

Виклад основного матеріалу. Туристичний бізнес уже багато років залишається одним з найбільш стабільних і прибуткових бізнесів у всьому світі. Але маємо змогу констатувати той факт, що 20 років тому туристичного ринку України не було, а ще 10 років тому він створювався спонтанно. Якщо в 90-х на туристичному ринку були присутні тільки дві державні структури: БММТ «Супутник» і «Інтурист», де працювали досвідчені фахівці, в основному віком після 40 років, то зараз в Україні діє 8,5 тисяч туристичних компаній.

Процес прискореного розвитку туризму є результатом науково-технічного прогресу, зростання пізнавальних та оздоровчих потреб людей і необхідності в міжнародних ділових контактах. Наявність багатого історико-культурного і природно-рекреаційного потенціалу дала змогу багатьом країнам, окремі з яких навіть не належать до високорозвинених, завоювати серйозні позиції на світовому туристичному ринку.

Сьогодні існує велика кількість різнопланових дефініцій поняття туризм, які характеризують його не тільки з економічної точки зору, а й з позицій активного відпочинку людей та засобу міжнародного налагодження зв'язків.

Необхідно відмітити, що слово «туризм» - франкомовного походження від «tour» – подорож (поїздка, поход) у вільний від роботи час, один з видів активного відпочинку. Згідно Закону України «Про туризм», він розглядається як: «...тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю» [1].

Поліваріантність визначень даної категорії обумовлюється, насамперед, сферою наукового дослідження (географія, економіка, маркетинг, соціологія, освіта та ін.) та метою його проведення. Наприклад, у довідковій літературі туризм розглядається як: 1) тимчасовий виїзд особи з

місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без заняття оплачуваною діяльністю; 2) подорожі, які здійснюються за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном; поєднують відпочинок з пізнавальною метою, у ряді випадків мають елементи спорту. У науковій літературі зустрічаються дещо інші визначення. Наприклад, Біржаков М.Б. [3] визначає туризм за цільовою направленістю як: «переміщення людей... в цілях отримання задоволення та відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостювих, пізнавальних, релігійних або в професійно-ділових цілях». Сокол Т.Г. [6] розглядає дане поняття з функціональних позицій та стверджує, що туризм – це сфера діяльності людей, пов'язана з подорожами та мандрівками, що виконує ряд функцій політичного, економічного й культурного характеру. Кардинально протилежною є точка зору Мальської М.П. [5], яка виокремлює туризм як вид рекреації під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями. Актуальним є визначення даного поняття Кифяка В.Ф. [4], який говорить, що туризм - це вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей. Натомість в іноземних джерелах зустрічаємо наступні визначення туризму:

1) Oxford Dictionary of Geography - створення свята (making a holiday), що включає перебування поза звичайним місцем проживання (normal place of residence), яке триває від двадцяти чотирьох годин та може базуватися на культурних, історичних і соціальних пам'ятках (attractions) міського (urban) центру, або ж на привабливості іншого довкілля (appeal of different environment).

2) The Penguin Dictionary of Human Geography - тимчасовий рух людей до місць (destinations) поза їх звичайними місцями роботи і проживання, діяльність, що виконується протягом їх перебування у цих місцях, та засоби обслуговування, створені для того, щоб догодити їм. Така подорож зазвичай виконується протягом вільного часу з рекреаційною або святковою метою.

3) Oxford Dictionary for the Business World - комерційна організація й управління святами (operation of holidays).

4) New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language - практика поїздок для задоволення; індустрія приваблювання туристів та оточення їх турботою.

В історії туризму залежно від зміни таких чинників, як мотивації подорожей, способу подорожей і розвитку транспортних засобів, кількості подорожуючих і охоплення туризмом різних верств населення виділяють чотири етапи розвитку (рис. 1.). Дана періодизація є усталеною, кожен з етапів в науковій літературі розглядається як даність, але ми маємо на меті розвивати цей аспект та з'ясувати часовий проміжок в історії, де туризм набув рис господарської діяльності.

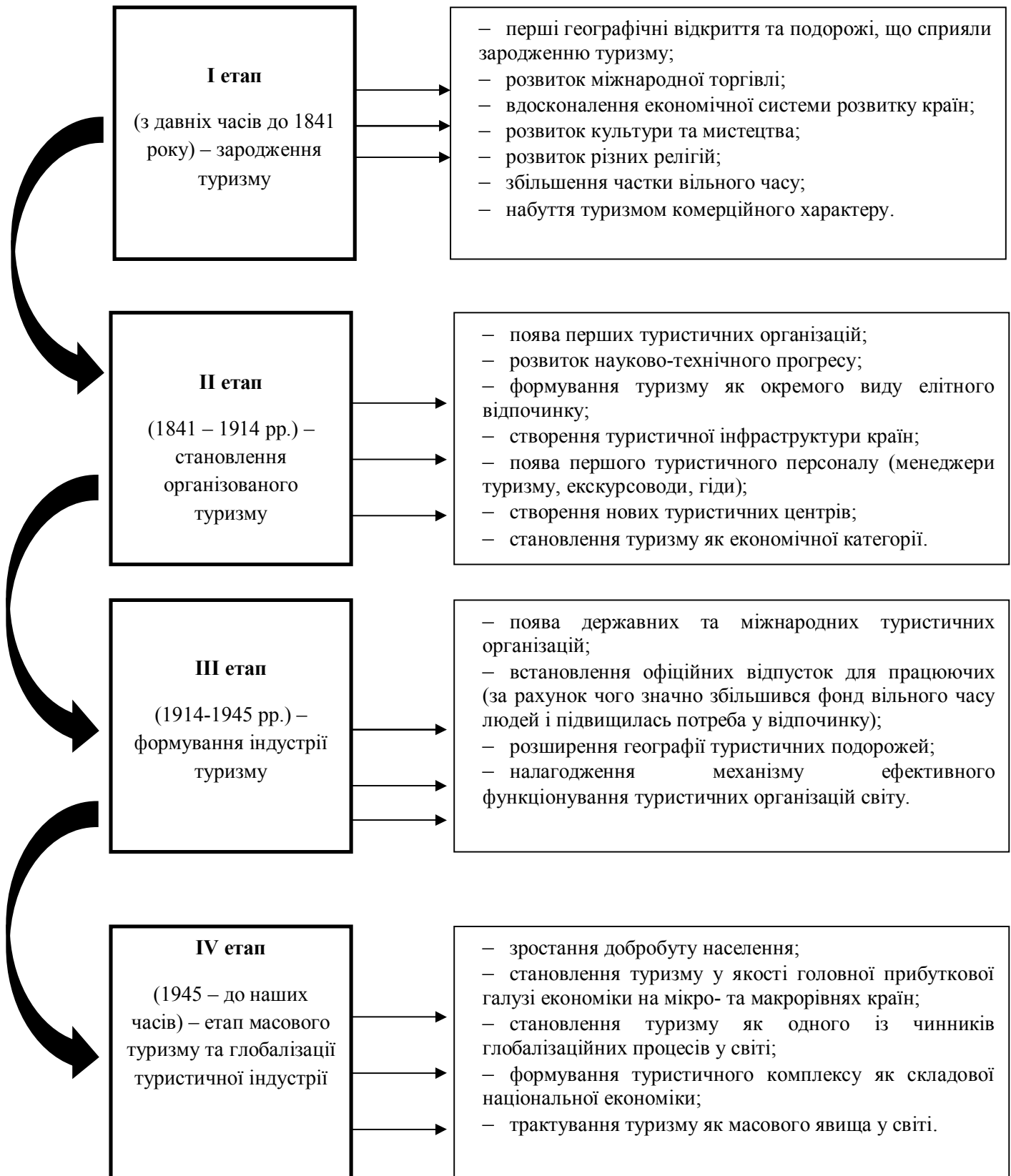

Рис. 1. Історична періодизація розвитку туризму

Перший етап — з найдавніших часів до 1841 року — це початковий етап розвитку туризму. Туризм виник ще за давніх часів, але його концептуальна основа значно відрізнялася від нашого розуміння та значення туризму сьогодні. Першими проявами туризму, в сучасній науковій літературі, прийнято називати подорожі та походи за стародавніх часів, які носили, як відомо, переважно військово-завойовницький, колонізаційний або торговельний характер. Діяльність людини з перших днів її існування була обумовлена необхідністю пересування з одного місця в інше з найрізноманітнішими цілями. Саме прагнення потрапити в нові місця лежить в основі сучасного туризму. Більш того, туризм і подорожі зіграли найважливішу роль у становленні і розвитку як локальних цивілізацій, так і світової цивілізації в цілому. Ще до нашої ери подорожі значно впливали на торгівлю, культуру, мистецтво стародавніх цивілізацій. У Середньовіччі, коли в Європі переважали теологічні погляди, великий поштовх був наданий розвитку паломництва. Епоха Великих географічних відкриттів і Нового часу принесла світу імена видатних людей, чиї відкриття як у географії, так і в техніці вплинули на подальший економічний і соціальний розвиток, значно підвищили інтерес людей до поїздок і подорожей. [2]

Другий етап — з 1841 року до 1914 року — етап становлення організованого туризму. Даний етап характеризується появою перших туристичних організацій, створенням туристичної інфраструктури (туристичні фірми, готелі, транспортні агенції, заклади харчування та розваг, туристичні центри, курорти), розвитком освітніх послуг у галузі туризму. Поштовхом до розвитку туризму був організований та здійснений 5 липня 1841 року пекидж-тур (комплекс туристичних послуг, який продається за єдиною ціною). Його організатором став англієць Томас Кук. Чисельність подорожуючих склала 570 осіб. До комплексу послуг, що входили у вартість путівки були послуги залізничного транспорту (20-мильна поїздка з Лейстера до Лафборо), послуги з харчування (чай і булочки в поїзді), духовий оркестр.

Саме на даному етапі розвитку туризм стає вагомим фактором економіки країн.

Третій етап — з 1914 року до 1945 року — формування індустрії туризму. Даний етап опосередковано мав ряд позитивних та негативних тенденцій розвитку. Кінець XIX ст. ознаменувався позитивним впливом на економіку країн, які приймали туристів. Могутній поштовх у своєму розвитку отримав міжнародний туризм, почали створюватися міжнародні організації, основними питаннями діяльності яких були туристичні подорожі. Найактивніший розвиток отримали такі країни як США, Канада, Швейцарія, Австрія, Італія, Німеччина, Англія та Франція. Поряд з цим, воєнні дії, які відбувалися в даний період (Перша світова війна (1914 – 1918 рр.), революція в Росії 1905 – 1907 рр., лютнева буржуазна і жовтнева соціалістична революції 1917 р., Громадянська війна (1918 – 1920 рр.)) негативно позначились на всіх галузях промисловості та завдали непоправного збитку світовому господарству в цілому, і світовому туризму зокрема. Нищівного збитку туристичній галузі завдала і Друга світова війна (1939 – 1945 рр.). У багатьох країнах була практично повністю знищена матеріально-технічна база туризму, були зруйновані або серйозно постраждали історичні, архітектурні, культурні пам'ятки, знищена транспортна інфраструктура, загинули під час війни фахівці в області туризму і готельної справи.

Четвертий — з 1945 року до наших днів — етап масового туризму та глобалізації туристичної індустрії. Не дивлячись на всі зазначені вище негативні чинники, розвиток туризму у післявоєнний період почав стрімко йти вгору. Цьому сприяло економічне зростання багатьох європейських країн, що, в свою чергу, підвищувало добробут населення. Туризм став доступним не тільки для заможних верств населення, а й для середніх класів, що і перетворило його у масове явище. Починаючи з 1950 року минулого століття відбулася значна активація туристичної діяльності, чому сприяли інтеграційні процеси, що беруть свій початок на теренах Європи. Важливим кроком в активізації туризму було укладання Шенгенської угоди (14 липня

1985 року), яка була підписана між сімома країнами та свідчила про відміну паспортного митного контролю між країнами Європейського союзу. Активний розвиток транспортних систем, особливо авіатранспорту, зробив можливими поїздки у віддалені регіони світу, а збільшення конкуренції на ринку транспортних послуг призвело до зниження вартості поїздок, і, отже, збільшенню їх кількості. Величезний вплив на потенційних туристів мало розповсюдження телебачення.

Висновки та пропозиції. Отже, на сучасному етапі розвитку економічних систем, туризм як сектор економіки сприяє активному подоланню диспропорцій економічно-соціального розвитку окремих регіонів, господарської й соціодемографічної депресивності, поживляє традиційні господарські промисли місцевого населення, інтегрує місцеве господарство у світову економічну систему тощо. Варто також зазначити, що міжнародний туризм для цілого ряду країн, що розвиваються, є основною статтею експорту послуг та одним з основних джерел надходження в ці країни іноземної валюти; виступає стабілізаційним важелем формування їхніх бюджетів і кредитно-фінансових взаємин з іншими державами.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про туризм» від 18.11.2003 № 1282-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Абрамов В. В. Історія туризму: підруч. / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х: ХНАМГ, 2010. – 294 с.
3. Биржаков М.Б. Введение в туризм: Учебник [для студентов высших учебных заведений] / М.Б. Биржаков. – Москва – Санкт-Петербург: Издательский дом “Герда”, 2006. – 510 с., С.39
4. Кифяк В.Ф. Організація туризму: навч. посібник / В.Ф. Кифяк – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 334 с., С. 146

5. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: Навч. посібник. / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с., С. 21
6. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: підручник / Т.Г. Сокол; за заг. ред. В.Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с., С. 81.

Шиманская В.В. Туризм как социально-экономическое явление: императивы развития.

В статье автором очерчено основные подходы к определению понятия «туризм» и проанализированы основные тенденции развития туризма в Украине и мире.

Ключевые слова: туризм, социально-экономический рост, развитие.

Shymanskaya V. Tourism as socio-economic phenomenon: bases of development.

Author outlined basic going near determination of concept «tourism» and basic progress of tourism trends in Ukraine and world are analysed In the article.

Keywords: tourism, socio-economic growth, development.